

ÇEVREYE DUYARLI BÜTÇELEME*

Erkan KILIÇER¹

ÖZET

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, özellikle yerel yönetimlerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenen bir çevre yönetim sistemi ve bir bütçeleme tekniğidir. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, sürdürülebilirlik ilkeleri bağlamında sınırlı olan doğal kaynakları yönetirken vatandaşlar için yaşam kalitesini güvence altına almaya olanak tanınması açısından önem arz etmektedir. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, yerel yönetimler için çevrenin korunması ve doğal kaynakların yönetimi için oluşturulmuş ve bilinen yıllık finansal bütçeleme tekniği ile aynı yöntemleri kullanmaktadır. Ancak çevreyi parasal bir değer olarak ele almamakta; çevresel kaynakların tüketimini veya korunmasını irdelemektedir. Bu kapsamda çalışmada çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin tanımı, kapsamı, temel unsurları, tarihi gelişimi, amaçları, faydalı ve aksayan yanları ortaya konulacak, çevreye duyarlı bütçeleme döngüsü ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevreye duyarlı bütçeleme, Yeşil bütçe, Yerel yönetimler

ENVIRONMENTALLY CONSCIOUS BUDGETING

ABSTRACT

Environmentally conscious budgeting technique is, especially an environment management system that organized toward the necessities of local administrations and a budgeting technique. Environmentally conscious budgeting technique is important in terms of enabling the protection of quality of life of citizens while managing the limited natural resources in the context of sustainability principles. Environmentally conscious budgeting technique uses the same methods with the well known annual financial budgeting techniques to protect the environment and to manage the natural resources for local administrations. But this technique is not approaching to the environment as an amount of money, examines the consumption and protection of natural resources. In this scope, the definition of environmentally conscious budgeting, its extent, its basic elements, historical development, aims, beneficial and failing sides of it, going to be put forward, environmentally conscious budgeting circle will be tried to be detailed.

Keywords: Environmentally conscious budgeting, Green budget, Local administrations

*Bu makale doktora tez çalışmasından derlenmiştir.

¹Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama Anabilim Dalı, erkan.kilicer@istanbul.edu.tr

Giriş

Sanayileşme, artan nüfus vb. faktörler doğal çevre üzerinde tahribatlar yaratmış ve bu tahribatların giderilmesi için çevrenin korunması, çevre sorunlarının asgari düzeye indirilmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için uluslar arası düzeyde birçok adım atılmış ve çevre yönetimi ve bu yönetimi sağlayacak çevre yönetim yaklaşımları ortaya konmuştur. Bu anlamda yerel yönetimlerde uygulanmak üzere geliştirilen çevre yönetim sistemlerinden olan çevreye duyarlı bütçeleme, ilk olarak 1994 yılında düzenlenen Birinci Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı'nda gündeme gelmiş ve sistem yerel çevresel sürdürülebilirlik üzerine programlar ve kampanyalar geliştirerek küresel ölçekte olumlu değişimin öncü kurumlarından olan ICLEI tarafından geliştirilmiştir. Sistemli ve bütüncül bir çevre yönetim anlayışına sahip olan çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, özellikle yerel yönetimler için çevrenin korunması ve doğal kaynakların yönetimi için oluşturulmuştur. Bilinen yıllık finansal bütçeleme tekniği ile aynı yöntemleri kullanmaktadır. Fakat çevreyi parasal bir değer olarak ele almamakta; çevresel kaynakların tüketimini veya korunmasını incelemektedir. Bu anlamda sistem bir bütçeleme tekniği olarak da hizmet görmektedir. Ancak finansal bütçe sistemi ekonomik etkinliğe odaklanırken; çevreye duyarlı bütçe, sürdürülebilir etkinliğe yani, minimum ekolojik maliyetle maksimum beşeri faydayı sağlamaya odaklanmaktadır. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, sürdürülebilirlik ilkeleri bağlamında sınırlı olan doğal kaynakları yönetirken vatandaşlar için yaşam kalitesini güvence altına almaya imkân tanınması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Teknik, nicel bir şekilde tanımlanan uzun vadeli ve yıllık çevresel hedeflerin belediye meclisinde onaylanmasını mümkün kılarak çevrenin yerel düzeyde korunmasını sağlamaktadır. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, çevresel bütçelemenin mali bütçe süreciyle veya mevcut yönetim süreciyle bütünleşmesini de kolaylaştırmaktadır. Ülkemizde çevreye duyarlı bütçeleme tekniği ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının çok az olmasından dolayı, bu çalışma ile Türkçe literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda çalışmada çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin tanımı kapsamı ve unsurları, tarihi gelişimi, amaçları, faydalı ve aksayan yanları ve işleyişi ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Çevreye Duyarlı Bütçelemenin Tanımı, Kapsamı ve Temel Unsurları

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği (ecoBUDGET), özellikle yerel yönetimlerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenen bir çevre yönetim sistemidir. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, sürdürülebilirlik ilkeleri bağlamında sınırlı olan doğal kaynakları yönetirken vatandaşlar için yaşam kalitesini güvence altına almaya olanak tanınması açısından önem arz etmektedir. Çevreye duyarlı bütçeleme; yeşil bütçe, ekolojik bütçe, çevre bütçesi gibi adlarla da anılmaktadır.

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, özellikle yerel idareler için çevrenin korunması ve doğal kaynakların yönetimi için oluşturulmuştur. Bilinen yıllık finansal bütçeleme tekniği ile aynı yöntemleri kullanmaktadır. Ancak çevreyi parasal bir değer olarak ele almamakta; çevresel kaynakların tüketimini veya korunmasını irdelemektedir (EcoBudget Ratification Report, 2003:3). Finansal bütçe sistemi ekonomik etkinliğe odaklanırken; çevreye duyarlı bütçe sürdürülebilir etkinliğe yani, minimum ekolojik maliyetle maksimum beşeri faydayı sağlamaya odaklanmaktadır (European Circular, 2003:18).

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği; iklim dengesi, hava kalitesi, toprak, su, hammaddeler ve biyolojik çeşitlilik gibi doğal kaynakların tüketiminin değerlendirilmesine, izlenmesine, raporlanmasına, kontrol edilmesine ve planlanmasına imkân tanıyan bir araç olarak tanımlanabilir. Sistem çevreye yönelik harcamaları çevre bütçesinde belirlenen sınırlarda tutmaya yardımcı olmaktadır (Robrecht and Meyrick, 2009:9). Çevreye duyarlı bütçelemenin amacı, yerel düzeyde tanımlanan temel hedefler oluşturarak doğal kaynaklar ve çevre kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını desteklemektir (ICLEI, 2013:27).

Çevreye duyarlı bütçelemenin çevre üzerindeki etkileri parasal bir değer olarak ifade etme çabası yoktur. Aksine, çevreye duyarlı bütçeleme doğal kaynakların kullanımı ve tüketimi için fiziksel tanımlamalar veya değerler kullanır. Bu bağlamda doğal kaynakların yönetimi ile ilgilenir. Fiziksel veya sayısal göstergeleri kullanarak yerel çevresel hedefler sunar ve bu hedeflerle ilişkili çevrenin durumunun izlenmesini mümkün kılar (Burzacchini and Erdmenger, 1999:156). Diğer yandan çevreye duyarlı bütçeleme tekniği belediye yöneticilerini hem mali kaynaklar hem de doğal kaynaklar bağlamında doğru kaynak yöneticisi yapar (Liveable Cities, 2007:39). Çevreye duyarlı bütçe; hava, su, toprak gibi doğal kaynakların da, yapay bir kaynak olan para gibi ekonomik bir şekilde yönetilebileceğinin altını çizmektedir (Burzacchini and Erdmenger, 1999:156). Bu bağlamda çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin temel unsurlarından biri kaynak yönetimidir. Nitekim kendini sürdürülebilirliğe adanmış bir yerel yönetim yapay ya da doğal tüm kaynakları verimli bir şekilde yönetebilmelidir.

Geleneksel olarak kaynaklar; doğal yollarla meydana gelen maddeler, hammaddeler ve su olarak anlaşılmasına rağmen, yeşil bütçeleme tekniği kaynakları daha geniş bir şekilde "yaşam destek kaynakları" olarak görmektedir (EcoBudget Ratification Report, 2003:4). Bu kaynaklar insan tarafından doğrudan kullanılan fakat

üretilemeyen; hammadde, iklim istikrarı, barış, huzur, sessizlik, hava, su, toprak gibi tüm çevresel kaynaklardır (ICLEI, 2004:17).

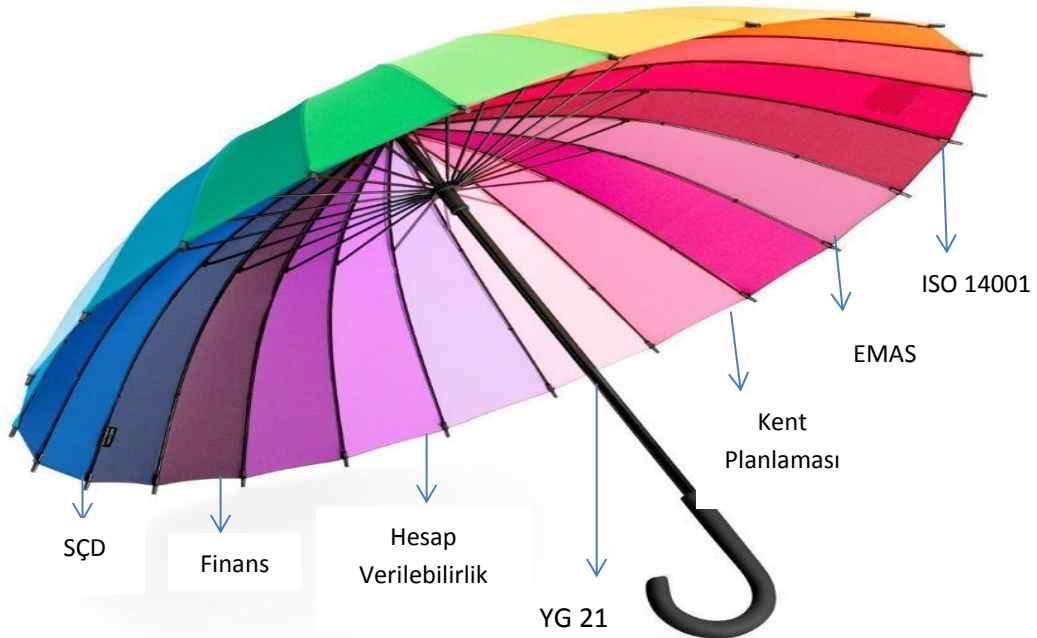
Mali bütçe gibi çevreye duyarlı bütçe de yerel yönetimlerin geleneksel bütçeleme prosedürlerine izin veren ve kent meclisinde onaylanan yıllık bütçe döngüsünü uygulamaktadır. Bu, sürece siyasi meşruiyet kazandırmaktadır. Siyasi düzeyde sistematik ve düzenli katılım, çevreye duyarlı bütçelemeyi diğer çevresel yönetim sistemlerinden ayırmaktadır. Sistem diğer çevresel yönetim araçları gibi yerel yönetimler tarafından kullanılmaktadır. Aynı zamanda sadece belediye yönetimini ya da belediyenin birkaç fonksiyonunu değil toplumu ve tüm bölgeyi de kapsamaktadır (Israelsson, 2000).

Yerel yönetim tarafından oluşturulan çevresel faaliyetlerin, siyasi meşruiyetten yoksun, yani belediye meclisinin onayı olmadan yürütülmesi, sistemi zayıflatmaktadır. Nitekim çevreye duyarlı bütçeleme sürecinin siyasal onay aşaması bu sorunu çözmüştür. Siyasilere en büyük ve en önemli rolü çevresel bütçeyi siyasi olarak görüşmek ve sonrasında onaylamaktır (ICLEI, 2004:18). Bu anlamda sistemin bir diğer temel unsuru siyasi taahhüttür.

Çevresel bütçenin siyasi olarak onaylanması ile politikacılar, tüm yerel yönetime ve topluma bir mesaj göndermektedir. Çevresel bütçe, bütçede belirlenen hedefleri karşılamak, önlem ve faaliyetleri uygulamak için idareye siyasi görev yüklemektedir. Ayrıca bütçe yılının sonunda, çevresel bütçe sonuçları raporunun değerlendirilmesi ve onaylanması ile politikacılar çevresel bağlılıklarını yeniden teyit etmektedir. Bu değerlendirme sayesinde politikacılar yerel çevresel durumla ilgili bilgi alacak ve böylece ilgili ihtiyaç ve gereksinimlerin farkında olmakta ve buna göre politikalar geliştirmektedirler (ICLEI, 2004:18).

Diğer taraftan kentsel kalkınmanın yönetilmesi yoluyla, ekolojik sistemlerin korunması için teknik ve politik araçların benimsenmesi mümkündür. Bu noktada; çevresel planlama, düzenleyici, iktisadi ve iletişimsel araçlar, vergiler ve harçlar gibi yerel bir duruma uygulanabilecek çok çeşitli süreçler mevcuttur. Aynı zamanda farkındalık yaratmak için toplumsal katılım ve kampanyaları da içeren mekanizmalar benimsenebilir (Realising DReAMS Consortium, 2013:28).

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, bir şemsiye bir sistem gibi hareket etmektedir. Yani çeşitli girişimleri bütünleştiren kapsamlı bir çevre yönetim sistemidir. Şekil 1' de görüldüğü üzere, Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD- Stratejik Environmental Assessment SEA), YG 21 (Yerel Gündem 21) ve EMAS (Eco-Management and Audit Scheme- Eko-Yönetim ve Denetim Sistemi) gibi mekanizmaları içinde barındırabilmektedir.

Şekil 1: Bütünü Kapsayan Çevreye Duyarlı Bütçeleme Tekniği

Kaynak: Växjö Kommun, 2003

2. Çevreye Duyarlı Bütçelemenin Tarihi Gelişimi

Çevreye duyarlı bütçeleme ilk olarak Aalborg Sözleşmesi'nde gündeme gelmiş ve Uluslararası Yerel Çevresel Girişimler Konseyi (International Council for Local Environmental Initiatives - ICLEI) tarafından geliştirilmiştir. ICLEI yerel çevresel bütçeleme fikrini, yerel toplulukları ve onların yönetimlerini çevresel sürdürülebilirlik hedefi doğrultusunda yönlendirmek için politik bir çerçeve olarak benimsemiştir (Burzacchini and Erdmenger, 1999:156).

Danimarka'nın Aalborg kentinde 1994 yılında Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar üzerine yapılan ilk Avrupa konferansında, 2000 Avrupa şehri ve kasabası sürdürülebilirlik doğrultusunda Avrupa Kentleri ve Kasabaları Sözleşmesini imzalamışlardır. Aalborg Sözleşmesinin 1.14'üncü bölümde; *"Biz, kentler ve kasabalar, kentsel yönetimde bir ekosistem yaklaşımı için mevcut siyasi ve teknik belgeler ve araçları kullanma taahhüdü verdik. Biz araçların geniş bir yelpazesinden yararlanmak zorundayız (...). Biz, doğal kaynaklarımızı yapay bir kaynak olan 'para' gibi olabildiğince ekonomik yönetmeye izin veren yeni bir çevresel bütçe sistemi oluşturmak için uğraştık"* ifadesiyle yeşil bütçeleme ilk olarak gündeme gelmiştir (Aalborg Charter,1994 Part 1.14). Böylelikle, Aalborg Sözleşmesini imzalayan taraflar, doğal kaynakların yapay bir kaynak olan "Para" gibi olabildiğince ekonomik bir şekilde yönetilmesine imkân tanıyan yeni çevresel bütçe sisteminin kurulmasını garanti etmişlerdir.

Bundan sonra, yerel çevresel bütçeleme, Avrupa Sürdürülebilir Kentlerin çevresel süreçleri içinde yer almıştır. 1996 Lizbon Eylem Planı ile yerel yönetimler; *"... sürdürülebilir yönetim için ileri düzeyde araçlar kullanmak için..."* ve *"...EMAS ve çevresel bütçe ve diğer ekolojik denge yöntemlerini uygulamak, çevresel etki değerlendirmesinin ve stratejik çevresel değerlendirmenin yöntemlerini kullanmak ve sosyo-ekonomik etkilerini de değerlendirmek için bahsedilen araçları geliştirmek"* için kendilerine taahhütte bulunmuşlardır (The Lisbon Action Plan, 1996, Article:8).

Nihayetinde, Hannover Çağrısı ile, 36 Avrupa kentinden 250 belediye başkanı ve komşu bölgelerden 2000 belediye başkanı, toplumlarında ekolojik ayak izlerini azaltmak, toprak ve diğer doğal kaynaklarını daha verimli kullanılmasını sağlamak ve kentlerini ekolojik manada daha verimli kılmak için yerel politikaları takip etmek istemişlerdir. Bu yüzden, onlar; *"Biz, Avrupa ve komşu bölgelerden belediye başkanları Hannover 'da toplandık, doğal kaynakların kullanımı ve yerel manada çevresel kalite için sorumluluk ve hesap verilebilirliği üstlenmek ve yerel sürdürülebilirlik ve çevresel performans için çevresel bütçeleme ve EMAS gibi yönetim sistemleri uygulamak için bölgemizdeki diğer liderlere çağrıda bulunuyoruz..."* ifadesiyle çağrılarını dile getirmişlerdir (The Hannover Call, 2000, Part: D4,).

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, küresel çevre ve sürdürülebilir kalkınma şartlarında somut ilerlemeler sağlamak için çalışan yerel yönetimler ve onların birliklerinin dünya çapındaki hareketi olan ICLEI'nin koordinatörlüğünde geliştirilmiştir. ICLEI, 1996'da yeşil bütçe "ökoBUDGET" adı altında dört Alman yerel idaresi olan; Dresden, Bielefeld, Heidelberg ve Nordhausen ilçesi tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Bu kentler yeşil bütçe sisteminin öncü kentleri konumundadır. İlk uygulama çabası 2000 yılında sona ermiştir. Sonrasında Almanya'da yeşil bütçenin uygulanması ve geliştirilmesinin ikinci aşaması olarak bilinen Kaiserslautern çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin uygulamasına geçilmiştir (European Circular, 2003:18).

Bu noktada elde edilen başarılarından cesaretle, 2001 yılında, Avrupa kentleri içinde de çevreye duyarlı bütçe uygulamaları başlatılmıştır. 2001-2004 yılları arasında hayata geçirilen Avrupa çevreye duyarlı bütçeleme pilot proje uygulamaları, Almanya pilot proje uygulamaları ile elde edilen tecrübeler ışığında geliştirilmiştir. Dolayısıyla Almanya pilot proje uygulamaları, bu sistemin temelini oluşturmakta ve çevreye duyarlı bütçeleme kavramının Avrupa ve dünya çapında başlatılması için başlangıç noktası olarak hizmet vermektedir (ICLEI, 2004:19).

Heidelberg (Almanya) ve Dresden (Almanya) deneyimlerinden hareketle sistem Avrupa'da; Växjö (İsveç), Amaroussion (Yunanistan), Bologna (İtalya), Ferrara (İtalya), Kalithea (Yunanistan) ve Lewes (İngiltere) gibi kentlerde uygulanmaya başlamıştır. 2004'ün sonunda, çevreye duyarlı bütçelemenin Avrupa düzeyinde uygulanması etkileyici sonuçlar göstermiştir. Bu bağlamda ICLEI ve ortakları çevreye duyarlı bütçelemenin uygulama sınırlarını genişletmiş ve 2005'de çevreye duyarlı bütçe uygulamaları Asya'ya açılmıştır. Asya yerel idarelerinden olan Guntur (Hindistan) ve Bohol (Filipinler), yerel idare yapıları içinde çevresel bütçe uygulamalarına yer vermişlerdir. (Realising DReAMS Consortium, 2013:28).

3. Çevreye Duyarlı Bütçeleme ile Ulaşılacak İstenen Amaçlar

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin özellikle çevreyi, doğal kaynakları ve yerel siyasi yönetimi içine alan birçok amacı bulunmaktadır. Bu amaçları genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- Siyasilere ve halka çevrenin durumu hakkında bilgi vermek ve yönetime çevresel korumanın önceliklerini belirlemek için imkân tanımak (Richelsen, Jau and Basiuk, 2000:47),
- Yerel sürdürülebilirlik için kapsamlı bir siyasi yönetim yaklaşımı inşa etmek ve çevreyi düzenli olarak siyasi gündemde tutmak (ICLEI, 2002:3),
- Doğal kaynakların kullanımını kontrol altına almak ve kirliliği azaltmak (Richelsen, Jau and Basiuk, 2000:47),
- Kentlerde, doğal kaynakların yönetimine ve çevre kalitesine odaklanmak (Liveable Cities, 2007:39),
- Bütçe döngüsü boyunca çevresel varlıkların tüketimini planlamak ve kontrol etmek (Richelsen, Jau and Basiuk, 2000:47),
- Çevreye yönelik tanımlanan hedeflerle doğal kaynakların rasyonel ve sürdürülebilir bir şekilde kullanımını tesis etmek (ICLEI, 2013:28),
- Halka anlaşılabilir bir yolla çevrenin durumu hakkında bilgi sunmak (Richelsen, Jau and Basiuk, 2000:47),
- Diğer çevre yönetimi araçları ile bağlantısını kurmak ve bu bağlantıyı güçlendirmek (Layman's Report, 2000:2),
- Çevreye ilişkin belirlenen hedeflerle çevrenin mevcut durumuna ilişkin karşılaştırma yapma imkanı tanımak (Richelsen, Jau and Basiuk, 2000:47).

4. Çevreye Duyarlı Bütçelemenin Faydalı ve Aksayan Yanları

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin birçok faydalı yanı bulunmaktadır. Öncelikle çevreye ilişkin oluşturulan göstergeler ve hedefler aracılığıyla yeşil politikalar oluşturulmasına yardım etmektedir. Halkın temsilcilerinin oluşturduğu belediye meclisi tarafından onaylanmak zorunda olduğu için çevreyle ilgili konularda da demokratik bir araç haline gelmektedir. Ayrıca geleneksel bütçe ve gelir yaklaşımına ek olarak doğal kaynakları dikkate alarak olumsuz dışsallıklar hesaba katılmakta ve gelecekteki maliyetleri tahmin etmeye ve bu maliyetleri azaltmaya imkân tanımaktadır (Zimmermann, 2003:3).

Çevreye duyarlı bütçeleme ile çevrenin durumu politikacılara sunulabilmekte, halk ve karar alıcılar çevrenin korunması için öncelikleri belirleyebilmektedir. Bu sistem bütçe dönemi boyunca çevresel varlıkların tüketiminin planlamasını ve kontrol edilmesini sağlamaktadır (Savelson ve Buckle, 2010:20).

Diğer yandan, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ile Çevreye duyarlı bütçeleme yoksulluğun azaltılmasına ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başarılmasına da katkıda bulunmaktadır. Nitekim toprakların bozulması ve biyoçeşitliliğin azalması gibi çevresel tahribatlar en fazla yoksul insanları etkilemektedir. Çünkü onlar yiyecek, inşaat malzemesi, yakacak odun ve temiz içme suyu ve hava gibi doğal kaynaklara doğrudan bağlıdırlar (Realising DReAMS Consortium, 2013:15).

Çevreye duyarlı bütçeleme yerel yönetimlerde uygulanabilen diğer çevre yönetim sistemlerinde olduğu gibi sadece belediye yönetimini veya bir fonksiyonunu kapsamaz. Aksine tüm toplumu ve bölgeyi ele almaya çaba gösterir. Bu anlamda sistem özel sektör ve tüm toplumu çevre yönetimine dâhil ederek kapsayıcı tarafını ortaya koymaktadır (Sarvan, 2006:53).

Çevreye duyarlı bütçelemenin faydalı yanlarının olmasının yanında aksayan yanları da bulunmaktadır. Sistemin aksayan yanlarından biri teknik çalışmaya ve siyasi desteğe ihtiyaç duymasıdır. Bu bağlamda sistemin başlangıç ve uygulama aşamalarında siyasi destek gerekmektedir. Bu destek ise resmi bir şekilde oluşturulan kent meclisi ile sağlanmaktadır (Savelson ve Buckle, 2010:20).

Çevreye duyarlı bütçelemenin aksayan yanlarından bir diğeri ise, politika yapımcılarının yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Birçok yerel idare, planlar ve onun avantajları hakkında bilgi sahibi değildir. Aynı zamanda yeşil bütçe göstergelerinin belirlenmesi sürecinde zorluklar yaşanabilmektedir. Nitekim hangi göstergenin kullanılacağı, sistemin etkili bir şekilde uygulanması adına önem arz etmektedir (Zimmermann, 2003:3).

5. Çevreye Duyarlı Bütçeleme Döngüsü

Çevreye duyarlı bütçeleme döngüsü boyunca, mali bütçe ile uyumluluk içinde; hava, iklim, su, toprak, hayvan ve bitki çeşitliliği, hatta insan refahı gibi doğal kaynaklar bütçeleştirilmektedir. Kasaba ve kent konseyleri veya meclisleri doğal kaynakların kullanımı ve tüketimi için bütçe sınırlarını ve çevre kalite hedeflerini belirleyen bir dönemsel çevre bütçesi oluşturmaktadırlar. Sonrasında çevresel bütçenin, bütçe yılı boyunca uygulanması izlenmekte, yılın sonunda sonuçlar birleştirilmekte ve çevre bilançosu derlenmekte ve bir rapor olarak yayımlanmaktadır. Bu döngü çevreye duyarlı bütçeleme veya yeşil bütçe döngüsü olarak bilinmektedir.

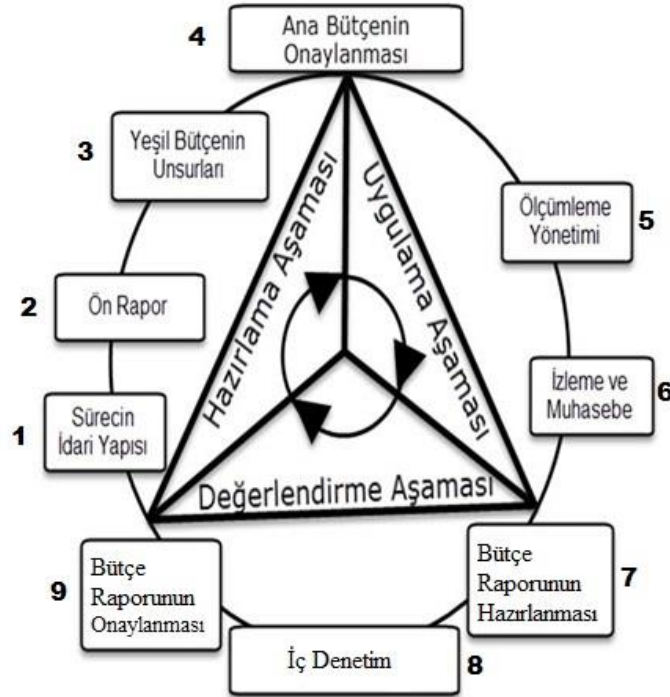
5.1. Sistemin İlk Uygulama Aşaması ve Çevreye Duyarlı Bütçe Takımının Oluşturulması

Çevreye duyarlı bütçeleme döngüsünde ilk adım çok önemlidir. Çünkü tüm çevreye duyarlı bütçeleme sürecinin temelini oluşturmaktadır. İlk çevreye duyarlı bütçe döngüsünün başında, tüm süreç içinde

sorumlulukların ve rollerin atanması, katılımcı mekanizmaların oluşturulması, hayata geçirilecek faaliyetlerin bir zaman programının tasarlanması, çevrenin durumunun gözden geçirilmesi ve yasal çerçeveler, var olan araçlar ve yönetim yapılarıyla etkileşiminin sağlanması gerekmektedir (çevrimiçi: <http://www.ecobudget.org>).

Çevreye duyarlı bütçeleme, ilk kez uygulanmadan önce, Meclis kararı onaylanmalı ve yasallaştırılmalıdır. Bu bağlamda sistem kapsamlı bir sunum ile Mecliste tanıtılmalıdır. Kent meclis üyeleri çevreye duyarlı bütçelemenin işlevlerini ve amaçları anlamalı ve bir çevresel yönetim sistemi olarak çevreye duyarlı bütçeleme tekniğini benimsemelidirler. İlk aşamada çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin pilot proje olarak 3-5 yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde uygulamaya konulması, sistemin benimsenmesi ve başarılı bir şekilde uygulanması açısından önemlidir. Böylece çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin süresiz veya daimi bir şekilde uygulamasına karar vermeden önce meclis üyelerinin ve belediye yöneticilerinin tecrübe kazanması sağlanmış olur (Realising DReAMS Consortium, 2013:36).

Çevreye duyarlı bütçelemenin bir çevresel yönetim sistemi olarak ilk defa uygulamasına geçilmeden önce, idare içinde uygun koşulların oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda yerel idare içinde ilgili birimler ve uygulama boyunca çevresel bütçenin başarılı bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunacak sosyal gruplar belirlenmelidir. Yerel idarelerde çevresel bütçe; çevreye duyarlı bütçeleme modeli temelinde oluşturulmalı, bir birim veya daire yeşil bütçe sürecinin uygulanması ve koordine edilmesinden sorumlu tutulmalıdır. Bahsedilen bu birim, yerel yönetim içinde merkezi ve bağımsız bir yapısı olan Yeşil Bütçe Koordinasyon Takımı'dır (ICLEI, 2004: 23). Bu takım bir lider tarafından yönetilmeli ve ideal olarak yerel idare politikacıları ve yöneticilerinden oluşan beş-on kişilik bir gruptan oluşmalıdır. Takımın etkili ve verimli çalışabilmesi için insan kaynakları, mali işler, doğal kaynaklar, çevre gibi dairelerde çalışan teknik personelin takıma dâhil olması gerekmektedir. Belediye Başkanı gibi en üst yönetim yetkisine sahip olan kişilerin takımda yer alması büyük önem arz etmektedir (ICLEI, 2008:15-16). Bu şekilde oluşturulan takım sağlam bir yapıya kavuşacak ve yeşil bütçeyi yönetmek için siyasi yetki sağlanmış olacaktır. Burada ifade edilenler sadece ilk çevreye duyarlı bütçeleme uygulama yılı için geçerlidir. Sonraki yıllarda söz konusu süreç sadece yeniden gözden geçirilecektir.

Şekil 2: Çevreye Duyarlı Bütçeleme Döngüsü

Kaynak: ICLEI, 2004:22

5.2. Çevreye Duyarlı Bütçenin Hazırlanması

Çevreye duyarlı bütçelemenin hazırlama aşaması, bütçe döngüsünün temelini oluşturmaktadır. İlgili aktörler, yeşil bütçenin ana dokümanlarını ve uygulama planlarını bu aşamada oluşturmaktadır. Bu süreç sürdürülebilirlik politikalarının önceliklendirilmesi için imkân tanımaktadır. Sürdürülebilirlik politikaları, her biri nicel uzun ve orta dönemli hedeflerle ilgili anlaşılabilir göstergelerin kısa bir seti ile belirlenir. Hazırlık aşamasında sistematik bir yaklaşım içerisinde yerel yönetimlere planlama, kontrol, izleme ve doğal kaynakların tüketimini

tahmin etme imkanı tanıyan, Ana Bütçe (Çevre Bütçesi), Çevresel Varlıkların Açıklanması ve Çevresel Fayda Analizleri dokümanları hazırlanır. Bunlar hazırlık aşamasının ve sürecin temel unsurlarıdır.

5.2.1. Sürecin İdari Organizasyonu

Başarılı bir çevreye duyarlı bütçeleme süreci için idari örgütlenme önem arz etmektedir. İyi bir örgüt yapısı sürece katılanların görevlerini çabucak anlamalarını ve tam zamanında yerine getirmelerini sağlamaktadır.

5.2.2. Ön Raporun Hazırlanması

Finansal bütçelemede ön rapor, normal mali yılın bütçesinin çerçevesini açıklar. Özellikle gelir ve harcama değişikliklerini yöneten faktörleri, planlanan yatırımlar ve onların önümüzdeki yıllara ilişkin etkilerini ele alır. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği de ön raporun bahsedilen işlevlerini benimsemekte ve kullanımını biraz daha genişletmektedir. Çevresel durumun, yeni oluşan yasal veya siyasi çerçevenin ve bireysel çevre alanlarının gelişiminin ön raporu sayesinde şeffaflık da sağlanmış olmaktadır. Aynı zamanda uzmanların planlanmış olan programları karşılaştırabilmelerine ve böylece çevresel bütçe tahminlerinin gerçekçi bir şekilde yapılmasına imkân tanımaktadır. Diğer yandan tahmin edilen çevresel tüketim değişikliklerini kaydetmektedir. Ön rapor, çevresel bütçenin hazırlanması süresince, idari daireler tarafından doğal kaynakların belirlenmesine, tüketiminin tahmin edilmesine ve meclis ve halk tarafından değerlendirilmesine temel oluşturmaktadır (ICLEI, 2004:23).

Yeşil Bütçe Takımı, bilgi almak için tüm dairelerden çevresel bütçe hazırlıklarının başında geçici bir ön rapor hazırlamalarını ister. Bu bilgiler, kullanılmadan önce rehberlik sağlamak ve katılımcı yönetim birimlerini desteklemekle birlikte, kendi uzmanlarının değerlendirmeler yapmasına ve kaynak taleplerini hesaplamalarına hizmet etmektedir (ICLEI, 2008:16).

5.2.3. Ana Bütçenin (Master Budget) Hazırlanması

Ana bütçe, önemli bir genel planlama ve kumanda unsurudur. Çevreye duyarlı bütçeleme döngüsünün planlama aşamasını oluşturmada ve her yıl meclis tarafından onaylanmaktadır. Ana Bütçe çeşitli göstergelerden oluşmaktadır. Doğal kaynakların kullanımını ve tüketimini açıklayan her bir gösterge; baz alınan yıl, bir önceki yıl, kısa dönemli hedefler (yıllık) ve uzun dönemli hedefler (10-20 yıl) için veri seti sunmaktadır. Oluşturulan ilk Ana Bütçe; çevresel sorunları, doğal kaynakları, göstergeleri, uzun ve kısa vadeli hedefleri içermektedir. İkinci yeşil bütçe döngüsünden sonra ise sadece kısa vadeli hedeflerden bahsedilmektedir (ICLEI, 2008:19).

Ana bütçenin hazırlanması veya oluşumu, hazırlık aşamasının bir sonucudur. Ana Bütçe, politikacıların katkıda bulunacağı yönlendirici bir belgedir (ICLEI, 2004:24). Öncelikle yerel idareler hangi doğal kaynaklara öncelik vereceklerine karar vermektedirler. Sonrasında göstergeler kullanılarak kaynakların durumu ve tüketiminin ifade edilmesi gerekmektedir. Bunun nasıl bir şekilde hesaplandığını ve ölçümlendiğini gösteren somut fiziksel göstergeler tanımlanır (ICLEI, 2008:21). Birim, (m², ton, km gibi) göstergenin ayrılmaz bir parçasıdır ve her zaman belirtilmelidir. Toplamda beş ila on beş gösterge oluşturulabilir. Ana Bütçede geleneksel çevre raporlarına göre oldukça az gösterge kullanılmaktadır. Bu verimliliği ve uygulanabilirliği sağlamak için gereklidir. Göstergelerin sıkıcı ve uzun bir liste yerine, özlü bir şekilde verilmesiyle vatandaşlar ve politikacılar idarenin hedefleri ve politikaları arasındaki bağlantıyı daha kolay kurmaktadır (Realising DReAMS Consortium, 2013:43).

Çevre Bütçesi içinde yer alan göstergeler; tam ve açık bir şekilde belirtilmeli, güvenilir veriler üzerine inşa edilmeli, farklı yılların çevresel durumlarının karşılaştırılmasına imkân tanımalı, tanımlanan alanları çok iyi yansıtmalıdır (Burzacchini and Erdmenger: 1999:162).

Öncelikli doğal kaynaklar belirlendikten ve göstergelere bağlandıktan sonra, siyasi kararların temeli üzerinde veya bilimsel kriterlerle oluşturulan ve sürdürülebilir kalkınmanın ilkeleri doğrultusunda yönlendirilen uzun vadeli hedefler belirlenmektedir (ICLEI, 2004:24) Çevresel bütçe için uzun vadeli hedefler, yerel idare içindeki kaynak tüketim seviyelerinin çerçevesini belirler. Bu çerçeve, beş ile on beş yıllık zaman dilimi içinde ulaşılabilecek çevresel kaliteyi belirlemede ve sürdürülebilir kentsel kalkınma için yerel idarelerin rotasını kaybetmesini önlemektedir (Realising DReAMS Consortium, 2013:45).

Uzun vadeli hedeflerden sonra kısa vadeli hedefler, her bir gösterge için yıllık olarak belirlenir. Kısa vadeli hedeflerin seçilmesi taslak ana bütçeyi tamamlayan bir adımdır. Kısa vadeli hedeflerin belirlenmesi süreci, planlama sürecinin belirleyici noktası olmasından dolayı hayati bir öneme sahiptir (Realising DReAMS Consortium, 2013:46). Kısa vadeli hedefler; önceki yılın değerleri, tahmin edilen gelecek ve planlanan ölçekler temelinde uzun vadeli hedeflere ulaşmak için hazırlanır (ICLEI, 2004:24). İzleyen yılın bütçesi için kısa vadeli hedefleri belirlemeden önce, geçmiş yılın referans değer yönünü dikkate almak gereklidir. Örneğin, 2007 yılının sonbaharında 2008 yılının ana bütçesini hazırlarken en son referans değer 2006 yılı bütçesi olacaktır. Kısa vadeli

hedeflerin seçimi taslak ana bütçenin tamamlandığını gösterir ve planlama aşamasının temel noktasını oluşturur (ICLEI, 2008:23-24).

Tablo 1: Örnek Ana Bütçe (Çevre Bütçesi) Tablosu (2003)

Doğal Kaynak	Göstergeler	Ölçekler	Baz Yıl	Önceki Yıl	Kısa vadeli hedef (2003)	Uzun vadeli hedef
İklim Dengesi	Coğrafi alanda karbondioksit salımları	kgCO ₂ /yaşayan	4632 (1993)	3677 (2001)	3335	2316 (2010)
	Belediye içinde taşıma ve hizmetlerde emisyon salımları	kgCO ₂ /yaşayan	4691 (1999)	4785 (2001)	4697	2797 (2010)
	Belediye içinde ısıtma için kullanılan petrol	m ³	764 (1999)	482 (2001)	422	105 (2010)
Temiz Hava	Coğrafi sınırlar içinde trafik ve ısınmada uçucu organik bileşik emisyonları azaltma	Ton	1270 (1998)	1270 (1998)	-	-
	Coğrafi sınırlar içinde ağır iş makinalarından ve trafikten NO _x emisyonlarını azaltma	Ton	860 (1998)	860 (1998)	-	-
Temiz Su	Södra Bergunda gölündeki Fosfor miktarı	Mg/1 ortalama üç yıl	156 (1997)	133 (2001)	Düşüş eğilimine devam	İstenilen düzeye ulaşma
Atık	Depozito ve yakmak için hane halkı atıkları/	kgCO ₂ /yaşayan	239 (2000)	243 (2001)	243	158 (2005)
	Hane halkı atıklarının biyolojik iyileştirilmesi	kgCO ₂ /yaşayan	1 (2000)	1 (2001)	1	78 (2005)
Yeşil alan	Caddelerdeki ağaçlar	Sayı	3183 (1997)	3618 (2001)	4023	5400 (2010)
Taşımacılık	Kamu kent taşımacılığı	Sayı	2527000 (2000)	2557000 (2001)	2682.000	3.080.000 (2010)
	Kamu kırsal taşımacılığı	Sayı	3467000 (2000)	3500000 (2001)	2572.054	3.829.725 (2010)
Yüksek biyoçeşitlilik	Korunan belediye alanları	%	9 (1995)	9 (2001)	22	25 (2010)
	Mera alanları	%	59 (2002)	59 (2002)	65	75 (2010)
Çevre Bilinci	Yeşil bayraklı okullar	Sayı	1 (2001)	3 (2002)	8	25 (2005)

Kaynak: Växjö Master Budget, 2003

Tablo 1’de gösterilen 2003 yılına ait örnek çevre bütçesine bakıldığında; korunması ve izlenmesi gereken doğal kaynaklar olarak iklim dengesi, temiz hava, temiz su gibi kaynaklar çevre bütçesinde yer almıştır. Örneğin iklim dengesini sağlamak için coğrafi sınırlar içindeki karbondioksit salımlarını azaltmak gösterge olarak belirtilmiş ve bu göstergenin ölçülmesi için birim olarak, yaşayan kişi başına kg cinsinden karbondioksit salım miktarı seçilmiştir. Bu anlamda baz yıl olan 1993 yılında toplamda 4632 ton karbondioksit salımı yapıldığı ortaya konmuş ve gelecek yıllarda bu seviyenin altına düşmek temel politika haline gelmiştir. Çevre bütçesinin hazırlanmadan önceki en yakın yıl olan 2001 yılında yapılan hesaplama göre ise 3677 ton havaya karbondioksit salımı yapıldığı vurgulanmıştır. Çevre bütçesinde belirlenen kısa vadeli hedefe göre 2003 yılında karbondioksit salımının 3335 ton’a düşürülmesi, uzun vadeli hedefe göre ise 2010 yılında karbondioksit salımının 2316 ton’a düşürülmesi hedeflenmiştir.

5.2.4. Çevresel Varlıkların Beyan Edilmesi ve Çevresel Fayda Analizlerinin Yapılması

Çevresel varlıkların açıklanması, çevresel kaynakların yerel düzeyde ölçülebilirliği veya yerel yönetim alanı içindeki çevresel sermaye hakkında bilgi sağlar. Ana Bütçeyi tamamlayan ve çevresel kaynaklarını temsil eden bir dizi gösterge sunar (ICLEI, 2004:24). Kısaca; çevresel varlıkların beyan edilmesi süreci çevresel varlıkların göstergelerinin seçimini ifade eder.

Tablo 2’ye bakıldığında, doğal kaynak olarak hava seçilmiş ve insan refahı çevresel bir varlık olarak hava kalitesiyle ilişkilendirilmiştir. Yani hava kalitesinin düzeltilmesinin insan refahına olumlu etki yapacağı öngörülmüştür. Bu bağlamda ‘daha az solunum sorunu yaşamak’ gösterge olarak seçilmiş ve bu göstergenin birimi olarak ‘solunum sorunlarından etkilenmeyen yaşayanların %’si’ alınmıştır. Böylelikle hava kalitesine bağlı solunum sorunlarından etkilenmeyen insan yüzdesi ne kadar az olursa, çevresel bir varlık olan insan refahı o kadar iyileşecektir.

Tablo 2: Çevresel Varlıkların Açıklanması

DOĞAL KAYNAKLAR	“VARLIKLAR”	GÖSTERGE	BİRİM
İklim dengesi	CO ₂ emisyonlarını doğal azaltma	Ağaç stokları/ormanlar	Sayı veya hektar
Hava	İnsan refahı	Daha az solunum sorunları	Solunum sorunlarından etkilenmeyen yaşayanların %’si
Toprak ve arazi	Ekosistem dengesi için önemli alanlar, mikro iklim ve yeniden yaratma	Kısıtlanmamış arazi	Hektar veya toplam yüzeyin %’si

Kaynak: ICLEI, 2004:60

Çevresel fayda analizi ise çevre tüketimi ve bu tüketimin sonucu olarak elde edilen çalışma, yaşam alanı, tüketici faaliyetleri, hareketlilik gibi insan ihtiyaçlarının tatmin düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren bir süreçtir. Sonuçta kaynak tüketimi, insan yaşamı ve ekonomik davranışlar için temel önceliktir. Bu bağlamda kıt kaynakların etkili ve verimli kullanılması gerekmektedir. Çevresel fayda analizleri, sosyal ve ekonomik yönleri ile bölünen yerel faaliyetlerin çevresel düzeyde değerlendirilmelerini sağlar. Aynı zamanda insan ihtiyaçlarıyla ilişkili olarak doğal kaynakların etkinliğini ölçer. Tüm insan faaliyetleri doğal kaynakların tüketimi ile ilgili olduğu için çevresel fayda analiz göstergeleri sektörler arası olacaktır.

Tablo 3’te yer alan çevresel fayda analizlerine bakıldığında, doğal kaynak olarak; hammadde, iklim dengesi, hava, toprak, su, barış, sessizlik seçilmiş ve bu doğal kaynakların tüketimi sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlar; hareket, ücretli çalışanlar, yiyecek, yaşam alanı, ısıtma ve elektrik ve tüketim malları şeklinde sıralanmıştır. Örneğin ısınma ve elektrik ihtiyacını karşılamak için hammadde ve hava gibi doğal kaynaklar verimli bir şekilde kullanılmalıdır. Bu verimliliği artırmak için tüketim içinde yenilenebilir enerji kaynaklarının miktarı yüzde olarak artırılmalıdır. Böylece gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneği ellerinden alınmamış olacak yani sürdürülebilirlik sağlanacaktır.

Tablo 3: Çevresel Fayda Analizleri

İHTİYAÇ	DOĞAL KAYNAK VE VERİMLİ KULLANIMI	PERFORMANS GÖSTERGESİ	BİRİM
Hareket	Hammadde, iklim dengesi, hava, toprak, barış, sessizlik	Yürüme, bisiklet, toplu taşıma yüzdesi	Mobil grup başına taşıma %'si
Ücretli çalışanlar	Toprak	Her işyerine düşen serbest alan	m ²
Isıtma ve elektrik	Hammadde, iklim dengesi, hava	Tüketim içinde yenilenebilir enerji kaynaklarının miktarı	%
Yaşam alanı	Toprak-kara	Kişi başına düşen yaşam alanı	m ²
Yiyecek	Hammadde, iklim dengesi, hava, su, toprak	Ekolojik olarak kullanılan alan	Hektar veya %
Tüketim malları	Hammadde, iklim dengesi, hava, su, toprak	Kişi başına ve yıllık atık çöp	kg

Kaynak: ICLE, 2004:62

Çevresel varlıkların açıklanması ve çevresel fayda analizlerinin sonraki bütçe dönemi boyunca etkin ilerlemeyi yansıtmaları için ana bütçe ile bağlantılı olmalıdır. Bu iki unsurun yapısı ana bütçe ile uyumlu olarak hazırlık aşamasını oluşturur. Politikacılar, idare ve halk paydaş toplantıları sayesinde; kaynakları, yeşil bütçenin temel unsuru olan ana bütçeye dâhil edilecek uzun vadeli hedefleri ve göstergeleri, çevresel varlıkların açıklanması belgesi ve çevresel fayda analizlerine dahil edilecek göstergeleri tartışabilir ve onaylanabilir. Belirlenen hedefler ve göstergeler yerel kaynakları açık bir şekilde yansıtmalı, öncelikler açık olmalı ve olası mali dengeler ve etkileri tespit edilmelidir (ICLEI, 2004:25).

5.2.5. Ana Bütçenin Onaylanması

Bütçenin tüm unsurları oluşturulduktan sonra çevresel bütçenin taslağı ve diğer unsurları tekrardan ilgili dairelere ve bütçe hazırlama süreci boyunca ön raporun bir parçası olan tahminlerin hazırlanması ile ilgili diğer katılımcılara gönderilir. Bu geri bildirim süreci katılımcılara ana bütçe veya bir kısmı üzerinde iyileştirme ve yorum yapma imkânı tanır. Mali yönetim, üst düzey yönetim ve paydaşları, bireysel veya dış aktörlerden gelen tüm geribildirimler, yeşil bütçe takımı tarafından değerlendirilmek zorundadır. Bunu takiben tüm bütçe unsurları son kez gözden geçirilir ve ana bütçe tasarısının son hali meclise sunulur. Ana bütçe mecliste tartışılır, onaylanır ve kamuoyuna sunulur (ICLEI, 2008: 26).

Tartışılan ve onaylanan çevresel bütçenin değerlendirilmesine gerekçe oluşturan açıklayıcı bir rapor, yasa tasarısının bir parçasını oluşturmaktadır. Açıklayıcı rapor bütçe hazırlama aşaması boyunca geliştirilen ön raporun bir benzeridir. Açıklayıcı raporda çevresel bütçeyi anlamak ve analiz etmek için yararlı bilgiler yer almaktadır. Taslak çevresel bütçe ile birlikte tasarı gelecek meclis toplantılarının gündemine alınır ve meclis üyelerine en az iki hafta önceden gönderilir (Realising DReAMS Consortium, 2013:55).

Ana bütçenin onayı hazırlık aşamasını sonlandırır. Çevreye duyarlı bütçelemenin başarısı büyük ölçüde bir siyasi yönetim aracı olarak ciddi bir şekilde tanınıp tanınmadığına bağlıdır. Taslak halk arasında tartışılmalıdır. Ya yerel gündem 21 komiteleri aracılığıyla ya da yerel medya veya internet aracılığı ile taslak karar tasarısı halkın tasarrufuna sunulmalıdır. Siyasi kabul veya onay yerel idare ve katılımcı aktörler için çevresel bütçeyi bağlayıcı yapar ve bu şekilde bütçe tamamlanmış olur. Böylece idari karar vermenin zorunlu yönü oluşur (ICLEI, 2004:25).

5.3. Çevreye Duyarlı Bütçelemenin Uygulanması

Ana bütçenin siyasi olarak onaylanması uygulama aşamasını başlatır. Yerel idare, hedeflere ulaşmak için önlemleri kabul eder, izler ve etkilerini hesaplar ve sapma olması durumunda sapmaları giderici faaliyetlerde bulunurlar.

5.3.1. Ölçekler ve Faaliyetlerin Yönetilmesi

Hedefler kabul edildikten sonra, hedeflere ulaşmak için her göstergeye bir dizi ölçek oluşturmak gerekir. Bir ölçek farklı göstergelere de etki edebilir. Bu faaliyetler ilgili dairelerin sorumluları tarafından en iyi şekilde yerine getirilir ve sonrasında yöneticiler arasındaki görüşmelerde onaylanır. Bu adıma başlamak için talimat

Çevreye Duyarlı Bütçe Takımı tarafından onaylanır. Talimat konusunda yerel idarenin dışındaki katılımcılar ile de mutabakat sağlanır. Hedefler ve taahhütlere, gelecek çevresel bütçe yılında uygulanacak olan planlanan önlemlerin duyurulması ile somut bir şekil verilmelidir (Realising DReAMS Consortium, 2013:56).

Açıklanan ölçeklerin kronolojik sırada olmasına gerek yoktur. Bunun yerine uygulama ve tüm ilgili bilgiler için öncelikleri belirleyen bir stratejik plan hazırlanmalıdır. Sonuçlar düzenli bir şekilde belgelenmelidir (ICLEI, 2004:26). Vatandaşlar arasında Çevreye duyarlı bütçeleme sürecine olan sahiplenmeyi artırmak için bu süreç yerel sivil toplum kuruluşlarını dâhil etmek gerekmektedir.

5.3.2. Bütçenin İzlenmesi ve Muhasebe Kaydının Tutulması

Bütçe yılının başında her bir bütçe unsuru ve onun sektörel, mekânsal veya maddi alt bölümleri için bir hesap açılır. Ana bütçenin onaylanmasından sonra, doğrudan Ana bütçede listelenen her bir gösterge için hesaplar oluşturulur. Bu hesaplar oluşturulduktan sonra etkilerinin izlenmesi süreci ve veri kaydının tutulması önemlidir (Realising DReAMS Consortium, 2013:63).

Uygulama durumu ve çevresel ilerleme sürekli olarak hesaplara kaydedilmektedir. Muhasebe bireysel göstergelerin takibi ve izlenmesi ile desteklenmekte, çevresel bütçe değerlerine uyulup uyulmadığı konusunda yerel yönetimlere erken teşhis imkanı vermektedir. Bütçe izleme ve muhasebe mekanizmaları sapmaların erken aşamada belgelenmesine imkan tanır. Değerlendirme ve düzeltmeyi kolaylaştırmak için veya konsey tarafından siyasi meşruiyet sağlamak için, üst yönetim tüm tahminler veya bütçeleştirilmemiş harcamalar hakkında bilgilendirilir (ICLEI, 2004: 26).

Konseye geçici raporlar verilmesi ve sürekli izleme yapılması, bir hedefe ulaşmanın muhtemel olmadığı durumlarda tamamlayıcı önlemlerin alınmasına imkân tanır. Sel, fırtına, yangın, kuraklık, vb. doğal afet ya da bir altyapı projesinin finansman gereğinin ortaya çıkması gibi beklenmedik bir olayla karşılaşılması durumunda çevre düzenlemeleri değiştirilmek istenebilir. Siyasiler bu gibi durumlarda Ana Bütçe 'ye ilave yapmak isteyecektir (çevrimiçi: <http://www.ecobudget.org>).

5.4. Çevreye Duyarlı Bütçelemenin Değerlendirilmesi

Yerel çevresel performansların sonuçları basit tablolar ile birlikte bütçe denge raporu olarak sunulur. Politikacılar ve vatandaşlar yıllık hedeflere ve uzun vadeli hedeflere ulaşma derecesini kolaylıkla değerlendirir. İç denetim sayesinde, işlemler ve sonuçlar nicel ve nitel ölçütlere göre değerlendirilir (Realising DReAMS Consortium, 2013:62).

5.4.1. Çevresel Bütçe Sonuçları Raporunun Hazırlanması

Yıllık çevresel bütçe sonuçları raporu, geçmiş yılın çevre bütçesine sadık kalınıp kalınmadığı konusunda bilgi verir. Çevresel bütçe yılının sonunda, koordinasyon takımı muhasebe işlemlerini sonlandırır ve her bir göstergesi içeren yıllık dengeyi hazırlar. Yıllık çevresel bütçe sonuçları raporu, yeşil bütçe döngüsünün temel bir sonucudur. Toplumdaki çeşitli kesimlerin anlayacağı ve ulaşacağı şekilde, her bir gösterge için beş unsurdan oluşan çevresel bütçe sonuçları tablosu hazırlanır. Tabloda yer alan unsurlar şu şekildedir (ICLEI, 2008:33-34):

- Gerçek değer yani gerçekleşme.
- Dönemin kısa vadeli hedeflerden oluşan performansın değerlendirmesi yapılır. Bu değerlendirme politikacıların ve halkın ilgili bütçe döneminin performansının ne kadar başarılı olduğunu anlamasını sağlar.
- Uzun vadeli hedefe ulaşım indeksi hesaplanır. Yerel idare uzun vadeli hedeflere ulaşmak için ilgili baz yılı referans noktası olarak kullanarak, hedeflere ne kadar uzaklıkta olduğunu bir yüzdesini gösterir. Bu yüzde şu şekilde hesaplanır: $\text{Hedef-Ulaşma İndeksi} = \frac{\text{Baz Değer} - \text{Denge Değer}}{\text{Baz Değer} - \text{Hedef Değer}} \times 100$
- Uzun vadeli hedeflerden oluşan performansın değerlendirmesi yapılır. Bu uzun vadeli hedeflere ulaşma derecesinin halk tarafından anlaşılmasına yardım eder.
- Göstergelerin durumunu ve hedef başarı düzeyini ifade etmek için açıklamalar yapılır ve dikkate alınacak hususlar bildirilir.

	Hedef Başarısı= %100
	Hedef Başarısı= %50-99
	Hedef Başarısı= %0-50
	Negatif Eğilim

Şekil 3: Hedefe Ulaşma Düzeyi

Kaynak: ICLEI, 2004:74

Çevresel bütçe sonuçları raporunda, çevre bütçesi veya ana bütçede belirlenen hedeflere ne düzeyde ulaşıldığını yüzde olarak göstermek için dart tahtası şeklinde hedef tahtası kullanılır. Şekil 3'te gösterildiği üzere yeşil bütçede belirlenen hedefe ulaşırsa veya hedef aşılsa, hedefin on ikiden vurulduğunu gösteren şekil, Çevresel bütçe sonuçlarını gösteren tabloda yerini alır. Hedeflere ulaşma derecesine göre şekilde gösterilen dart tahtalarından uygun olanları, çevresel bütçe sonuçları tablosunda gösterilir.

	%0'dan daha az
	%10 kadar ulaşıldı
	%20 kadar ulaşıldı
	%30 kadar ulaşıldı
	%40 kadar ulaşıldı
	%50 kadar ulaşıldı
	%60 kadar ulaşıldı
	%70 kadar ulaşıldı
	%80 kadar ulaşıldı
	%90 kadar ulaşıldı
	Hedefe ulaşıldı

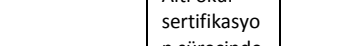
Şekil 4: Hedefe Uzaklığın Gösterimi

Kaynak: ICLEI, 2005:7

Diğer taraftan çevresel bütçe sonuçları raporunda, hedefe olan uzaklığın durumunu daha ayrıntılı bir şekilde göstermek için abaküs'den faydalanılır. Eğer çevresel bütçede belirlenen hedefe ulaşırsa, çevresel bütçe sonuçlarını gösteren tabloda, hedefe ulaşıldığını gösteren on adet yeşil boncuklu abaküs şekli yerini alır. Şekil 4'te gösterildiği üzere eğer hedefe yüzde elli yüzeyinde ulaşıldıysa beş yeşil - beş sarı boncuklu abaküs, hedefe yüzde sıfırdan daha az ulaşıldıysa on sarı boncuklu abaküs şekli kullanılır.

Tablo 4: Çevresel Bütçe Sonuçları Tablosu (2003)

Doğal Kaynak	Göstergeler	Ölçekler	Baz Yıl	Önceki Yıl 2001	Gerçekleşme 2003	Hedeflenen 2003	Uzun vadeli hedef	Kısa vadeli hedef değerlendirme si	Açıklama
İklim dengesi	Coğrafi alanda karbondioksit salımları	kgCO ₂ /yaşayan	4632 (1993)	3802	3800 (2002)	3335	2316 (2010)		Ulusal veri bir yıl gecikti
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%36	%36	%56	%100		
	Belediye içinde taşıma ve hizmetlerde emisyon salımları	Ton CO ₂ / yıl	4705 (1999)	4788	4762 (2002)	4697	2797 (2010)		Ulusal veri bir yıl gecikti
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	-%4	-%3	%0	%100		
	Belediye içinde ısıtma için kullanılan petrol	M ³	764 (1999)	482	426 (2002)	422	105 (2010)		Ulusal veri bir yıl gecikti
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%43	%51	%52	%100		
Atık	Depozito ve yakmak için hane halkı atıkları	kg/yaşayan	239 (2000)	244	236	243	158 (2005)		Planlanan biyogaz tesisleriyle ilgili değişen durum uzun vadeli hedefe ulaşmayı zorlaştırdı
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	-%6	%4	-%5	%100		
	Hane halkı atıklarının biyolojik iyileştirilmesi	kg/yaşayan	1 (2000)	1	1	1	78 (2005)		Planlanan biyogaz tesisleriyle ilgili değişen durum uzun vadeli hedefe ulaşmayı zorlaştırdı
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%0	%0	%0	%100		
Yeşil alan	Caddelerdeki ağaçlar	Sayı	3183 (1997)	3849	4023	4023	5400 (2010)		
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%30	%38	%38	%100		

Taşımacılık	Kamu kent taşımacılığı	Sayı	2527000 (2000)	244900 0	239200 0	268200 0	308000 0 (2010)		
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	-%14	-%24	%28	%100		
	Kamu kırsal taşımacılığı	Sayı	3467000 (2000)	342000 0	332400 0	257200 0	383000 (2010)		
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	-%13	-%39	%29	%100		
Yüksek biyoçeşitlilik	Korunan belediye alanları	%	4 (1995)	10	10	22	12 (2010)		
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%75	%75	%88	%100		
	Mera alanları	%	59 (2002)	59	61	65	75 (2010)		
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%0	%13	%38	%100		
Çevre Bilinci	Yeşil bayraklı okullar	Sayı	1 (2001)	3	2	8	25 (2005)		Bir sertifikalı okul kapandı. Altı okul sertifikasyon sürecinde
	Orta vadeli hedefe uzaklık		%0	%8	%4	%29	%100		

Kaynak: Växjö Budget Balance, 2003

Tablo 4'te gösterilen 2003 yılına ait çevresel bütçe sonuçlarına bakıldığında, bir doğal kaynak olan iklim dengesinin sağlanması için coğrafi alan içindeki karbondioksit salımlarını azaltmak gösterge olarak belirlenmiş ve 2003 yılında karbondioksit salımlarının 3335 ton'a düşürülmesi hedeflenmiştir. Ancak gerçekleşme 2002 yılında 3800 ton olmuştur ve verinin hesaplanması bir yıl gecikmiştir. Yine yeşil alanların artırılması için ağaç sayısının 2003 yılında 4023 adet artırılması hedeflenmiş ve 2003 yılı sonunda bu hedefe ulaşılmıştır.

5.4.2. İç Denetim

Yıllık denge ve uzun dönemli hedefleri karşılaştırarak yerel idarelerin kendi hedeflerine ulaşmaya ne derecede yakın olduklarını gösterme konusunda açıklık getirir ve uzun vadeli hedeflerin yolunda olup olmadığını gösterir. İdarenin hedeflerine nasıl ulaştığının değerlendirilmesi, öncelik belirlemenin gelişimi ve uygulamanın ölçümü için temel oluşturur (ICLEI, 2004:26).

İç Denetim, sürecin ve son bütçe döneminin performansının değerlendirilmesine hizmet eder. Aynı zamanda prosedürlerin; yeşil bütçe şartlarına uygun, verimli ve etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını teyit etmeye imkân tanır. Son bütçe dönemi boyunca süreç içerisinde elde edilen sonuçlar kontrol edilir (ICLEI, 2008:34).

5.4.3. Çevresel Bütçe Sonuçları Raporunun Onaylanması

Çevresel bütçe sonuçları raporu, ölçümlerin analizini özetleyen ve tüm sonuçları grafiksel veya tablo şeklinde gösteren bir veri setidir. Çevresel bütçe sonuçları raporunda; ölçümler, vakalar, eğilimler, başarılar ve

sorunlar raporun ana bölümünde kısa bir şekilde açıklanmalıdır. Hazırlanan çevresel bütçe raporu, iç denetim sonuçları ile birlikte tartışılmak ve onaylanmak üzere belediye meclisine (city council) sunulmadan önce üst yönetime sunulur. Burada ilgili paydaşların görüş ve yorumları ile güncellenen çevresel bütçe raporu, yeşil bütçe takımı ve çevreye duyarlı bütçe takımı ve yürütme organı tarafından kabul edilir ve sonrasında tartışılmak ve onaylanmak üzere meclise sunulur. Belediye meclisinin oylamasıyla çevresel bütçe sonuçları raporu onaylanır. Böylece yönetimden etkin sorumluluk ve hesap verilebilirlik sağlanır (ICLEI, 2008:35).

Çevresel bütçe sonuçları raporunun onaylanması, ana bütçenin onaylanması ile aynıdır. Bu süreç geçmiş yılın çalışmalarını doğrular, onaylar ve gelecekteki değişiklikler için temel oluşturur. Çevresel bütçe sonuçları raporu, çevresel, sosyal ve mali açılardan yeşil bütçeleme çalışmasını kapsamlı bir şekilde sunacak olan “çevresel varlıkların açıklanması” ve “çevresel fayda analizi” unsurlarını da içerir. Bu yeşil bütçelemenin son adımı olduğu gibi, çevresel bütçe sonuçları, izleyen yılın yeşil bütçesinin hazırlanmasında bilgi akışı sağlayacaktır. Çevresel bütçe sonuçları raporu ile idare sadece meclise değil halka karşı da sorumludur (ICLEI, 2004:27).

Çevresel bütçe sonuçları raporu, yerel çevresel performansı gözden geçirir. Bu çevresel hesapların açıklanması; kaynak tüketimlerinin bütçe sınırları içinde kalıp kalmadığını ve yerel idare ve ilgili diğer aktörler tarafından alınan önlemlerle nasıl bir çevresel kaliteye ulaşıldığını gösterir. Belediyenin kısa ve uzun vadeli hedeflere ulaşım ulaşıldığı grafiksel olarak gösterilir. Kısa vadeli hedefe ulaşma derecesi dart tahtası ile, uzun vadeli hedeflere ulaşma derecesi ise Abaküs ile gösterilir (çevrimiçi: <http://www.ecobudget.org>).

Diğer taraftan halk, belediye meclisi tarafından onaylanan çevresel bütçe sonuçları hakkında bilgilendirilmelidir. Onaylanan çevresel bütçe sonuçları raporu, hem yerel basında hem de yerel yönetimin resmi sitesinde ilan edilmelidir. Çevresel bütçe sonuçlarının tam anlamıyla temsili olduğundan emin olmak için yasal hale getirilmeden önce, meclisin son onayının yayımlanmasından sonra halkın değerlendirmesi için en az dört hafta süre olmalıdır (Realising DReAMS Consortium, 2013:66).

Yukarıda çevreye duyarlı bütçeleme süreci genel bir bakış açısıyla anlatılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi her yerel idare farklı durumlar, gerçekler, gereksinimler, ihtiyaçlar, talepler ile karşı karşıyadır ve her birinin yeşil bütçeleme süreci kendine has özellikler içerebilir. Ancak genellikle her bir yeşil bütçe yönetimi için yeşil bütçeleme döngüsü benzerdir. Esas veya yöntemde, uygulama aşamasında farklılıklar bulunması ise normaldir.

Çevreye duyarlı bütçeleme sürecinin son aşaması bir önceki döngünün yeniden başlatılmasıdır. Bütçe sonuçları ve bağlı kalınan performans analizleri sonraki yılın bütçesine önemli bilgi ve veri sağlayacak, bu döngüyü giderek daha etkili ve iyi hazırlanmış yapacaktır. Muhasebe işlemleri ve izleme süreci geçmiş yılın tecrübelerini, tartışmalarını geliştirecek ve edinilen bilgi ve deneyimlerden yararlanılacaktır. Hedefler ve önlemler yılın sonuçlarına göre düzeltilebilecek, geliştirilebilecek veya değiştirilebilecektir. Nitekim yeşil bütçeleme sürekli ilerleme kavramına bağlı kalır ve döngüsel yaklaşım ile öğrenme organizasyonu için bir çerçeve sağlar.

Sonuç

Çevreye duyarlı bütçeleme tekniği, özellikle yerel idareler için çevrenin korunması ve doğal kaynakların yönetimi için oluşturulmuştur. Bilinen yıllık finansal bütçeleme tekniği ile aynı yöntemleri kullanmaktadır. Ancak çevreyi parasal bir değer olarak ele almamakta; çevresel kaynakların tüketimini veya korunmasını irdelemektedir. Finansal bütçe sistemi ekonomik etkinliğe odaklanırken; çevreye duyarlı bütçe sürdürülebilir etkinliğe yani, minimum ekolojik maliyetle maksimum insan faydası sağlamaya odaklanmaktadır. Çevreye duyarlı bütçeleminin çevre üzerindeki etkileri parasal bir değer olarak ifade etme çabası yoktur. Aksine, çevreye duyarlı bütçeleme, doğal kaynakların kullanımı ve tüketimi için fiziksel tanımlamalar veya değerler kullanır. Bu bağlamda doğal kaynakların yönetimi ile ilgilenir. Çevreye duyarlı bütçe; hava, su, toprak gibi doğal kaynakların da, yapay bir kaynak olan para gibi ekonomik bir şekilde yönetilebileceğini savunmaktadır. Çevreye duyarlı bütçeleme; doğal kaynakların kullanımını kontrol altına almak ve kirliliği azaltmak, siyasilere ve halka çevrenin durumu hakkında bilgi vermek ve yönetime çevresel korumanın önceliklerini belirlemek için imkân tanımak, bütçe döngüsü boyunca çevresel varlıkların tüketimini planlamak ve kontrol etmek amacıyla uygulanmaktadır. Çevreye duyarlı bütçeleme tekniğinin birçok faydalı yanı bulunmaktadır. Öncelikle çevreye ilişkin oluşturulan göstergeler ve hedefler aracılığıyla yeşil politikalar oluşturulmasına yardım etmektedir. Halkın temsilcilerinin oluşturduğu belediye meclisi tarafından onaylanmak zorunda olduğu için çevreyle ilgili konularda da demokratik bir araç haline gelmektedir. Çevreye duyarlı bütçeleme ile çevrenin durumu politikacılar sunulabilmekte, halk ve karar alıcılar çevrenin korunması için öncelikleri belirleyebilmektedirler. Çevreye duyarlı bütçeleminin faydalı yanlarının olmasının yanında aksayan yanları da bulunmaktadır. Teknik çalışmaya ve siyasi desteğe ihtiyaç duyması, sistemin aksayan yanlarından biri olabilir. Bu bağlamda sistemin başlangıç ve uygulama aşamalarında siyasi destek gerekmektedir. Bu destek ise resmi bir şekilde oluşturulan belediye meclisi ile sağlanmaktadır.

Çevreye duyarlı bütçeleme döngüsü boyunca, mali bütçe ile uyumluluk içinde; hava, iklim, su, toprak, hayvan ve bitki çeşitliliği gibi doğal kaynaklar bütçeleştirilmektedir. Kasaba ve kent konseyleri veya meclisleri doğal kaynakların kullanımı ve tüketimi için bütçe sınırlarını ve çevre kalite hedefleri belirleyen bir dönemsel çevre bütçesi oluşturmakta ve çevresel bütçenin bütçe yılı boyunca uygulanması izlenmektedir. Yılın sonunda ise sonuçlar bir rapor olarak yayımlanmaktadır. Çevreye duyarlı bütçeleme döngüsünde ilk adım özellikle önemlidir. Çünkü tüm çevreye duyarlı bütçeleme sürecinin temelini oluşturmaktadır. İlk çevreye duyarlı bütçe döngüsünün başında tüm süreç içinde sorumlulukların ve rollerin atanması, katılımcı mekanizmaların oluşturulması, hayata geçirilecek faaliyetlerin bir zaman programının tasarlanması, çevrenin durumunun gözden geçirilmesi ve yasal çerçeveler, var olan araçlar ve yönetim yapılarıyla etkileşiminin sağlanması gerekmektedir.

Çevreye duyarlı bütçeleme, uygulamaya konulmadan önce, sistemin uygulamasının Meclis kararı ile yasallaştırılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda sistem, kapsamlı bir sunum ile Mecliste tanıtılmalıdır. Kent meclis üyeleri yeşil bütçenin işlevlerini ve amaçları anlamalı ve bir çevresel yönetim sistemi olarak yeşil bütçeyi benimsemelidirler. En azından 3-5 yıllık bir dönem için pilot proje olarak sistemin uygulanması iyi bir fikir olabilir. Böylelikle sınırsız uygulamasına karar vermeden önce meclis üyelerinin tecrübe kazanması sağlanabilir. Ayrıca çevreye duyarlı bütçeleme bir çevresel yönetim sistemi olarak ilk defa uygulamasına geçilmeden önce idare içinde uygun koşulların oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda yerel idare içinde ilgili birimler ve uygulama boyunca çevresel bütçenin başarılı bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunacak sosyal gruplar belirlenmelidir. Yerel idarelerde çevresel bütçe; yeşil bütçe modeli temelinde oluşturulmalı, bir birim veya daire yeşil bütçe sürecinin uygulanması ve koordine edilmesinden sorumlu olmalıdır. Bahsedilen bu birim, yerel yönetim yapısı içinde merkezileştiren bağımsız bir çevreye duyarlı bütçe koordinasyon takımı olmalıdır. Bu takım bir lider tarafından yönetilmeli ve ideal olarak yerel idare politikacıları ve yöneticilerinden oluşan beş-on kişilik bir gruptan oluşmalıdır. Takımın etkili ve verimli çalışabilmesi için insan kaynakları, mali işler, doğal kaynaklar, çevre gibi belediye bünyesinde kurulan tüm dairelerde çalışan teknik personelin takıma dâhil olması gerekmektedir. Belediye Başkanı gibi en üst yönetim yetkisine sahip olan kişilerin takımda yer alması büyük önem arz etmektedir. Bu şekilde oluşturulan takım, sağlam bir yapıya kavuşacak ve yeşil bütçeyi yönetmek için siyasi yetki sağlamış olacaktır.

Kaynakça

- Aalborg Charter (1994), Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability, http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/aalborg_charter.pdf, 12.02.2015
- Burzacchini, A. and Erdmenger, C. (1999), "The Environmental Management System ecoBudget - A model of environmental budgeting", Local loops How environmental management cycles contribute to local sustainability, Edited by Editörs: Erdmenger vd., Freiburg.
- EcoBudget Ratification Report (2003), Budget Balance Booklet, Director of Planning & Environmental Services, Lewes District Council.
- European Circular (2003), Newsletter for ICLEI members, partners and friends, Issue 18, autumn 2003. <http://www.ecobudget.org/index.php?id=6969>, 25.04.2015
- <http://www.ecobudget.org/index.php?id=6970>, 25.04.2015
- <http://www.ecobudget.org/index.php?id=6973>, 25.04.2015
- ICLEI (2002), Creating a Framework for Integrated Resource Management, Case Study 78, City of Heidelberg, Germany.
- ICLEI (2004), THE ecoBUDGET GUIDE: Methods and procedures of an environmental management system for local authorities. STEP BY STEP TO LOCAL ENVIRONMENTAL BUDGETING, Copyright: © Växjö Kommun, Växjö, Sweden, 2004, 9-117.
- ICLEI (2008), ecoBudget Guide for Asian Local Authorities, Ecobudget - Asia Consortium, 1-63, http://www.ecobudget.org/fileadmin/template/projects/ecobudget_ASIA/files/ecobudget_final.pdf, 02.01.2015
- ICLEI (2013), Poverty reduction and environmental management: TAKING ACTION IN ASIAN CITIES, 1-39, http://dreams.ecobudget.org/fileadmin/dreams/files/test/logos/LF_DReAMS_final_Version_web.pdf, 27.03.2015
- Israelsson, T. (2000), Ecobudget - European ecoBudget pilot project for local authorities steering to local sustainability, LIFE00 ENV/S/000852.

- Layman's Report (2000), EUROPEAN ecoBUDGET PILOT PROJECT: Local Governments steering towards sustainability, European LIFE Environment Project2001-2004, LIFE00 ENV/S/000852
- Liveable Cities (2007), THE BENEFITS OF URBAN ENVIRONMENTAL PLANNING, A Cities Alliance Study on Good Practices and Useful Tools, 1-139
http://www.ecobudget.org/fileadmin/template/projects/ecoBudget_webcentre/files/publications/liveablecities_web_7dec07.pdf, 07.01.2015
- Realising Dreams Consortium (2013), Managing environment and poverty in Asian cities: AN ecoBUDGET GUIDANCE, 14-162,
http://dreams.ecobudget.org/fileadmin/dreams/files/dreams_pdms_publications/LF_ecoBudget_web_version.pdf, 12.01.2015
- Richelsen, A. & Jau, J.J. & Basiuk, R. (2000), Environmental Management in Cities and Local Authority, 1st Edition (1st Print), Report No. SUD-02-06, 1-67.
- Robrecht, H. ve Meyrick, D. (2009), ecoBudget: Introduction for Mayors and Municipal Councillors, ICLEI – Local Governments for Sustainability, UN-HABITAT and UNEP, 1-27
- Sarvan, E. (2006), LIFE in the City: Innovative Solutions for Europe's Urban Environment, European Commision, 1-61.
- Savelson, A. ve Buckle, S. (2010), Sustainability Planning: Frameworks, Principles & Management Tools, Discussion Paper 19, The Edmonton Sustainability Papers, 2-22.
- The Hannover Call (2000), Hannover Conference 2000,
http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/hancall_en.pdf, 15.02.2015
- The Lisbon Action Plan (1996), The Lisbon Action Plan: from Charter to Action, Second European Conference on Sustainable Cities & Towns, Lisbon, Portugal, 8 October 1996,
[http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/\\$pid/MZPMSFHXLDSX/\\$FILE/Lisabon.pdf](http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/$pid/MZPMSFHXLDSX/$FILE/Lisabon.pdf), 17.02.2015
- Växjö Budget Balance (2003),
http://europe.ecobudget.org/fileadmin/user_upload/ecoBUDGET/vx_balance.pdf, 01.02.2014
- Växjö Master Budget (2003),
http://europe.ecobudget.org/fileadmin/user_upload/ecoBUDGET/VX_final_master_budget.pdf, 09.01.2014
- Växjö Kommun (2003), ecoBUDGET Brief, No. 2 / December '03,
http://europe.ecobudget.org/fileadmin/user_upload/ecoBUDGET/ecoBUDGET_Brief_2_-_Dec_03.PDF, 24.01.2013
- ZIMMERMANN, K.O. (2003), "Ecobudgets A city tool for a green policy-making", Secretary General, ICLEI,
http://www.fmdv.net/fileadmin/user_upload/documents/Economic_and_Financial_Solutions_Series/Ecobudgets_ENG.pdf, 17.02.2015.